

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ПРОГЛЯДА ІНЕСА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 349.42 (477)

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПТОВИХ РИНКІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ
В УКРАЇНІ**

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Уркевич Віталій Юрійович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри земельного та аграрного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Єрмоленко Володимир Михайлович**, Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука;

кандидат юридичних наук, доцент **Чабаненко Микола Миколайович**, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін.

Захист відбудеться 30 вересня 2014 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70).

Автореферат розісланий 29 серпня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реалізація сільськогосподарської продукції є одним з нагальних питань, що стоять перед національними сільськогосподарськими товаровиробниками. Формування каналів її збуту від виробника до кінцевого споживача залишається доволі гострою проблемою в аграрному секторі України. Недостатня кількість структур оптової торгівлі цією продукцією негативно впливає на ціноутворення на аграрному ринку й на доходи сільськогосподарських товаровиробників. Вирішити належним чином питання збуту сільськогосподарської продукції покликані оптові ринки, мережа яких на сьогодні розбудовується в державі. Зважаючи на це, вивчення правових питань функціонування названих суб'єктів аграрного ринку має важливе значення.

Правове регулювання діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні, забезпечення захисту прав і законних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, які здійснюють оптовий продаж продукції власного виробництва, здійснюється приписами Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 р., № 1561-VI (далі – Закон). Проте норми цього Закону не можна назвати досконалими: він містить окремі прогалини, потребує прийняття підзаконних нормативно-правових актів на виконання його положень.

Правові засади діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції після прийняття у 2009 р. названого Закону предметом окремого самостійного комплексного наукового дослідження поки що не були. У захищеній у 2006 р. О. М. Батигіною дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Організаційно-правові питання оптового ринку сільськогосподарської продукції в Україні» оптові ринки сільськогосподарської продукції розглядалися лише як одна з форм оптової торгівлі такою продукцією поряд з виставками та ярмарками з її продажу, агроторговими домами, аукціонами живої худоби і птиці.

Викладене зумовлює нагальну потребу комплексного вивчення правових питань діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції за законодавством України, що свідчить про актуальність теми цього дисертаційного дослідження.

Науково-теоретичною базою дисертаційного дослідження послужили наукові джерела (як вітчизняні, так і зарубіжні) з теорії права,

аграрного, земельного, екологічного, господарського, цивільного права та інших галузей правової науки. Зокрема, йдеться про праці таких учених, як Г. О. Аксеньюк, В. І. Андрейцев, І. В. Апопій, Н. О. Багай, О. М. Батигіна, С. О. Боголюбов, С. І. Бугера, Г. Ю. Бистров, М. Я. Ващишин, О. В. Гафурова, А. П. Гетьман, М. В. Гребенюк, В. П. Жушман, В. М. Єрмоленко, І. О. Іконицька, Т. О. Коваленко, М. І. Козир, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, Л. В. Лушпаєва, В. В. Луць, С. І. Марченко, В. В. Носік, М. І. Палладіна, Л. О. Панькова, О. О. Погрібний, О. А. Поліводський, Т. П. Проценко, Б. І. Пугінський, І. П. Сафонов, В. І. Семчик, І. О. Середа, В. П. Станіславський, М. Г. Станкевич, А. М. Статівка, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, В. І. Федорович, В. С. Шелестов, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, В. З. Янчук та ін.

При написанні дисертації стали в нагоді також праці таких представників економічного наукового напрямку, як Б. В. Губський, Л. М. Климяк, Ю. С. Коваленко, В. В. Косенко, Л. М. Мілаш, В. І. Назаренко, С. У. Нуралієв, І. Г. Ушачев, Л. М. Худолій, О. В. Шубравська, О. М. Шпичак та ін.

Емпіричну основу дослідження склали аграрне й господарське законодавство України, що впорядковує діяльність оптових ринків сільськогосподарської продукції, законодавство зарубіжних країн (Російської Федерації, Республіки Беларусь), практика застосування чинного законодавства при регламентації аграрних відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Проблеми діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, що становлять предмет дослідження, відповідають плану науково-дослідницької роботи кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (державна реєстрація за № 0111U000962). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 23.12.2011 р.).

Мета й завдання дослідження. Метою цієї дисертаційної роботи є з'ясування правових засад діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції за законодавством України, їх сутності, пріоритетів і змісту діяльності, формулювання наукових висновків та опрацювання рекомендацій з удосконалення чинної нормативно-правової бази, що стосується системи оптової торгівлі зазначеною продукцією. Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання дослідження:

- з'ясувати зміст конструкції «оптовий ринок сільськогосподарської продукції» й навести її ознаки;
- встановити особливості порядку набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції, його позбавлення, а також правову регламентацію цього порядку;
- охарактеризувати особливості розвитку законодавства про оптові ринки цієї продукції;
- проаналізувати правові проблеми розміщення інфраструктури оптового ринку сільськогосподарської продукції;
- охарактеризувати правове регулювання надання послуг цими оптовими ринками;
- розкрити основи державної підтримки створення й діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції;
- сформулювати пропозиції з удосконалення чинного законодавства України в досліджуваній сфері.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, пов'язані з діяльністю оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Предметом дослідження послужили нормативна й науково-юридична джерельна база, практика нормотворення і правозастосування, доктринальні ідеї щодо правових засад діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної мети й вирішення поставлених завдань використовувалися загальнонаукові і спеціально-наукові методи пізнання: матеріалістичної діалектики, історичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-юридичний.

Загальнонауковий діалектичний метод становить методологічне підґрунтя всього дисертаційного дослідження. Застосування історичного методу дозволило прослідкувати еволюцію законодавства України, що стосується правового регулювання створення й діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції. За допомогою формально-логічного методу сформульовано низку конструкцій («оптовий ринок сільськогосподарської продукції», «інфраструктура оптового ринку сільськогосподарської продукції», «державна підтримка оптових ринків сільськогосподарської продукції» та ін.). Порівняльно-правовий став у нагоді для співставлення окремих положень законодавства України із законодавством інших країн, зокрема, Російської Федерації, Республіки Беларусь, у сфері правової регламентації функціонування досліджуваних оптових ринків. Оперування системно-структурним методом сприяло вдосконаленню класифікації останніх, згрупуванню заходів державної

підтримки у створенні й функціонуванні названих ринків. Формально-юридичний метод обрано при встановленні змісту окремих приписів аграрного законодавства, зокрема, щодо порядку набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції і його позбавлення, надання цими ринками відповідних послуг.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першою в юридичній доктрині України науковою працею, що присвячена з'ясуванню правових засад діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції за законодавством України, їх сутності, пріоритетів і змісту діяльності. На підставі системного аналізу чинного законодавства обґрунтовані нові наукові положення й підготовлені пропозиції з удосконалення нормативно-правової бази в розглядуваній сфері суспільних відносин.

У дисертації *вперше*:

1. Доведено можливість застосування для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції механізму державно-приватного партнерства: на підставі договору про спільну діяльність держава може сприяти в облаштуванні оптового ринку сільськогосподарської продукції наданням земельних ділянок для розміщення його інфраструктури, забезпеченням отримання ним відповідного статусу, пільгового оподаткування, а спорудження інфраструктури цього ринку й організація його роботи може здійснюватися за кошти приватного інвестора.

2. Запропоновано вважати сучасний період розвитку законодавства про оптові ринки сільськогосподарської продукції з 25 червня 2009 р. (дата прийняття Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції») до сьогоднішнього дня. Він характеризується унормуванням діяльності цих ринків саме на рівні закону, а також накопиченням підзаконних нормативно-правових актів, що створюють механізм належної реалізації його положень.

3. Обґрунтовано положення, що у складі аграрного права України функціонує інститут правового регулювання діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, фундамент якого становлять норми Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції».

4. Зроблено висновок, що правовий режим земель під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції характеризується такими рисами: (а) ці ділянки належать до земель сільськогосподарського призначення; (б) вони можуть перебувати у державній, комунальній чи приватній власності, надаватись у постійне користування чи в оренду; (в) при наданні в користування чи при передачі у власність цих земельних ділянок належить враховувати

рішення Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо визначення місця розміщення інфраструктури оптового ринку сільськогосподарської продукції; (г) ці землі не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах), а набуваються у спрощеному порядку; (д) вони можуть бути вилучені з постійного користування інших осіб; (е) при вилученні таких земель не провадиться відшкодування втрат сільськогосподарського й лісгосподарського виробництва.

5. Запропоновано передбачені законодавством заходи державної підтримки створення й діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції поділити на такі групи залежно від їх змісту: організаційні, правові, державної фінансової підтримки, інформаційні, інфраструктурні, податкової підтримки.

6. Аргументується необхідність внесення змін і доповнень до законодавства України, а саме:

а) доповнити Земельний кодекс України новою статтею 37¹ «Землі оптових ринків сільськогосподарської продукції» такого змісту: «1. До земель оптових ринків сільськогосподарської продукції належать земельні ділянки, надані для розміщення системи обслуговуючих структур, споруд, будівель, систем, мереж, ліній, служб, складських приміщень, сховищ, залів, площадок, павільйонів, обладнання, транспорту, під'їзних і внутрішніх шляхів, засобів зв'язку та інших об'єктів, що використовуються для надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією. 2. Землі оптових ринків сільськогосподарської продукції можуть перебувати у державній, комунальній чи приватній власності або ж надаватися в користування, у тому числі в оренду»;

б) у Законі України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції»:

– абзац 3 ч. 1 ст. 1 викласти в такій редакції: «інфраструктура оптового ринку сільськогосподарської продукції – система обслуговуючих структур, споруд, будівель, систем, мереж, ліній, служб, складських приміщень, сховищ, залів, площадок, павільйонів, обладнання, транспорту, під'їзних і внутрішніх шляхів, засобів зв'язку та інших об'єктів, які розміщені на відповідній земельній ділянці й використовуються для надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією»;

– абзац 5 ч. 1 ст. 1 згаданого Закону викласти в такій редакції: «оптовий ринок сільськогосподарської продукції – юридична особа, створена в організаційно-правовій формі підприємства (приватного, державного або комунального) чи господарського товариства (як

правило, акціонерного або з обмеженою відповідальністю), предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій в установленому законодавством порядку надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції»;

– ч. 1 ст. 4 цього ж Закону викласти в такій редакції: «Статус оптового ринку сільськогосподарської продукції надається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну аграрну політику, політику у сфері сільського господарства, на конкурсній основі в установленому Кабінетом Міністрів України порядку юридичній особі, більше половини засновників якої є сільськогосподарські товаровиробники»;

в) доповнити п. 1 ст. 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» новим абзацом 13 такого змісту: «створення й функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції»;

г) доповнити ч. 1 ст. 7 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» новим абзацом 9 такого змісту: «розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції».

Удосконалено визначення таких конструкцій:

– «оптовий ринок сільськогосподарської продукції», під яким пропонується розуміти юридичну особу, створену в організаційно-правовій формі підприємства (приватного, державного або комунального) чи господарського товариства (як правило, акціонерного або з обмеженою відповідальністю), предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій в установленому законодавством порядку надано статус такого оптового ринку;

– «інфраструктура оптового ринку сільськогосподарської продукції», що розглядається як система обслуговуючих структур, споруд, будівель, систем, мереж, ліній, служб, складських приміщень, сховищ, залів, площадок, павільйонів, обладнання, транспорту, під'їзних і внутрішніх шляхів, засобів зв'язку та інших об'єктів, які розміщені на відповідній земельній ділянці й використовуються для надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією;

– «державна підтримка оптових ринків сільськогосподарської продукції», що визначається як передбачена законодавством система

організаційних, правових, фінансових, інформаційних, інфраструктурних і податкових заходів, що вживаються державою в особі уповноважених органів (зокрема, Міністерства аграрної політики та продовольства України) з метою забезпечення функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Отримали подальший розвиток науково-теоретичні ідеї, положення, висновки й рекомендації стосовно:

– створення оптових ринків сільськогосподарської продукції в організаційно-правових формах господарських товариств – акціонерних і з обмеженою відповідальністю та підприємств – приватних, державних або комунальних;

– ознак оптового ринку сільськогосподарської продукції, до яких запропоновано відносити: (а) це юридична особа; (б) вона створюється в організаційно-правовій формі підприємства чи господарського товариства; (в) предметом її діяльності є забезпечення здійснення оптової торгівлі сільськогосподарської продукцією; (г) цій особі в установленому законодавством порядку надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції;

– відмінностей оптових ринків сільськогосподарської продукції від інших форм оптової торгівлі на аграрному ринку – виставок і ярмарків такої продукції, аграрних бірж, агроторгових домів, аукціонів живої худоби і птиці;

– необхідності вдосконалення порядку надання юридичній особі статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції, зокрема, щодо: (а) документів, які має подавати претендент на отримання такого статусу; (б) критеріїв, за якими визначається переможець конкурсу з набуття цього статусу; (в) форми свідоцтва про надання юридичній особі такого статусу;

– потреби вдосконалення правового впорядкування відносин, що стосуються позбавлення особи статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції: (а) внесення до законодавства положення про необхідність подання юридичною особою заяви про позбавлення її статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції за власним волевиявленням не пізніше ніж за 3 місяці; (б) розміщення офіційного повідомлення Міністерства аграрної політики та продовольства України про позбавлення юридичної особи названого статусу в друкованому засобі масової інформації й на веб-сторінці Міністерства та ін.;

– класифікації суб'єктів оптового ринку сільськогосподарської продукції в такому вигляді. Передусім виділяється організатор такого

ринку, яким виступає сам оптовий ринок сільськогосподарської продукції. Операторами цих ринків є: (а) основні їх учасники – продавці, покупці та їх об'єднання, серед яких можна виділяти як сільськогосподарських товаровиробників, так і інших юридичних і фізичних осіб, і (б) допоміжні учасники – юридичні та фізичні особи, які виконують роботи та/або надають банківські, фінансові, юридичні, консультаційні, страхові, дорадчі, рекламні та інші послуги, необхідні для функціонування цих оптових ринків;

– класифікації договорів на оптових ринках сільськогосподарської продукції на (а) договори про надання послуг оптовими ринками сільськогосподарської продукції і (б) договори між операторами оптових ринків сільськогосподарської продукції, серед яких виділяються договори оптової купівлі-продажу, що укладаються між продавцями й покупцями і договори між продавцями (покупцями) сільськогосподарської продукції й допоміжними учасниками на виконання робіт та/або надання послуг, необхідних для функціонування таких ринків;

– заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції, зокрема, окремих видів державної фінансової підтримки – в період їх становлення, створення їх інфраструктури, надання кредитної субсидії тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні висновки, положення, пропозиції й рекомендації є певним внеском у теорію аграрного права й можуть бути використані при вдосконаленні аграрного та іншого законодавства України, зокрема, Земельного кодексу України, Законів України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», «Про державно-приватне партнерство», «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».

Положення й висновки дисертації можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшого розроблення проблем правового регулювання діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції й аграрного права в цілому;

– у правотворчій сфері – при опрацюванні проектів нормативно-правових актів, проведенні систематизації аграрного законодавства, а також для забезпечення ефективної реалізації норм аграрного права;

– у навчальному процесі вищих юридичних закладів освіти – при підготовці навчальних програм, відповідних спецкурсів, написанні

підручників і навчальних посібників з курсу «Аграрне право», у викладанні названої навчальної дисципліни, а також у науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація результатів дослідження. Положення й висновки дисертаційної роботи обговорювалися й були схвалені на засіданнях кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наукові висновки й рекомендації з проблем правових засад діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції відображені в опублікованих статтях, тезах наукових доповідей і повідомлень.

Окрім положення і пропозиції дисертації доповідалися на таких міжнародних і регіональних науково-практичних конференціях: «Напрями вдосконалення правового регулювання суспільних відносин» (м. Київ, 27-28 грудня 2011 р.); «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрямки розвитку» (м. Запоріжжя, 30 травня 2012 р.); «Юридична осінь 2013 року» (м. Харків, 14 листопада 2013 р.).

Публікації. Основні висновки, положення й результати дисертації оприлюднені у 5-ти наукових статтях, у тому числі у одній науковій статті у виданні іноземної держави, а також у тезах наукових доповідей на 3-х наукових конференціях.

Структура дисертації зумовлена предметом, цілями і завданнями дослідження, логікою і послідовністю розкриття теми й викладення його результатів. Вона складається зі вступу, 2-х розділів, що налічують 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 200 сторінок, з яких основний текст займає 171 сторінку. Список використаних джерел налічує 212 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації, визначаються мета й завдання дослідження, стан наукового опрацювання проблеми; характеризуються об'єкт, предмет і методи дослідження; розкриваються отримані внаслідок наукових пошуків основні результати дослідження, їх наукова новизна, теоретичне і практичне значення, наводиться інформація про форми їх апробації.

Розділ 1 **«Загальні правові засади діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. **«Поняття й ознаки оптового ринку сільськогосподарської продукції»** зазначається, що термін «ринок»

розглядається в різних аспектах: (а) це місце, в якому проводиться торгівля, (б) це певний суб'єкт господарювання, (в) це сфера суспільних відносин, (г) це сфера товарного обміну.

З усіх передбачених законодавством України організаційно-правових форм господарювання найпридатнішими для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції виступають господарські товариства (акціонерні й з обмеженою відповідальністю) як форма об'єднання капіталу й підприємницької діяльності, а також приватні, державні й комунальні підприємства. Оскільки сільськогосподарський обслуговуючий кооператив має надавати послуги виключно своїм членам, то ця організаційно-правова форма створення розглядуваних оптових ринків навряд чи може бути застосована.

У дисертації наведено ознаки оптового ринку сільськогосподарської продукції й стверджується, що такі ринки виступають суб'єктами аграрного права й учасниками зовнішніх аграрних правовідносин, оскільки їх договірні зв'язки з аграрними товаровиробниками стосуються реалізації виробленої останніми сільськогосподарської продукції.

На відміну від аграрних бірж, оптові ринки сільгосппродукції торгують партіями реальної, наявної продукції. Агроторгові дома, на відміну від оптових ринків сільгосппродукції, створюються у формі сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, отже, вони призначені для реалізації партій продукції переважно членів таких кооперативів. Головним призначенням аукціонів живої худоби та птиці є максимальна відкритість процесу ціноутворення лише на цей вид сільськогосподарської продукції. Оптові ринки, виставки і ярмарки сільськогосподарської продукції різняться за цілями діяльності. Якщо для виставок і ярмарків це є публічне демонстрування сільгосппродукції й укладення торговельних угод, то для оптових ринків такої продукції це є безпосередня реалізація оптових партій останньої.

У підрозділі 1.2. «Порядок набуття і позбавлення статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції» стверджується, що у проєкті (бізнес-плані) організації діяльності юридичної особи у статусі оптового ринку сільськогосподарської продукції, що подається претендентом для участі в конкурсі щодо отримання такого статусу Міністерству аграрної політики та продовольства України, обов'язково має бути передбачено програму інвестування, вплив оптового ринку на навколишнє природне середовище, програму зменшення ризику його діяльності і страхування.

Оскільки до участі в конкурсі не допускаються, зокрема, претенденти, або визнані банкрутами, або щодо яких порушено процедуру банкрутства (за винятком тих, стосовно яких здійснюється процедура санації), то претендентами для участі в конкурсі також має подаватися витяг з Єдиної бази даних про підприємства, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство, держателем якої є Міністерство юстиції України.

З урахуванням досвіду зарубіжних країн оптові ринки сільськогосподарської продукції мають створюватися на засадах державно-приватного партнерства. На підставі відповідного договору про спільну діяльність держава може сприяти в облаштуванні оптового ринку сільськогосподарської продукції наданням земельних ділянок для розміщення його інфраструктури, забезпеченням йому відповідного статусу, пільгового оподаткування. Спорудження інфраструктури оптового ринку сільгосппродукції й організація його роботи може здійснюватися за кошти приватного інвестора.

Позбавлення юридичної особи статусу оптового ринку сільгосппродукції має відбуватися в такому ж порядку, як він надається: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України має видаватися на підставі відповідного рішення комісії з питань надання юридичній особі статусу оптового ринку сільгосппродукції з офіційним повідомлення про це у друкованому засобі масової інформації й на веб-сторінці Міністерства.

У підрозділі 1.3. «Розвиток законодавства про оптові ринки сільськогосподарської продукції» виділено такі етапи розвитку законодавства про оптові ринки сільськогосподарської продукції, як-то: дорадянський, радянський і часів незалежності України. Останній поділяється на певні періоди: (а) формування засад правового механізму регулювання відносин у сфері оптового ринку сільгосппродукції (1991 – 1997 рр.), (б) розвиток і вдосконалення законодавства щодо створення й функціонування окремих організаторів оптового ринку сільгосппродукції (кінець 1997 р. – 2003 р.). Саме під час цього періоду вперше в законодавстві України указом Президента «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» від 6 червня 2000 р., № 767/2000 оптовий ринок було названо підприємством оптової торгівлі, тобто юридичною особою; (в) удосконалення правового регулювання біржового ринку сільгосппродукції, підготовка проекту закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» (2004 – 2008 рр.); (г) сучасний, що характеризується вноормуванням діяльності оптових ринків сільгосппродукції саме на рівні закону, а також

накопиченням підзаконних нормативно-правових актів, що створюють механізм реалізації його положень (з 25 червня 2009 р. (дата прийняття Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції») – до сьогодення).

Наслідком аналізу чинних нормативно-правових актів України, що регламентують діяльність оптових ринків сільськогосподарської продукції, став висновок, що у складі вітчизняного аграрного права склався інститут правового регулювання діяльності таких ринків, підвалини якого становлять норми Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції». Проте ще потребують прийняття закон про надання оптовим ринкам сільгосппродукції податкових пільг (шляхом внесення відповідних змін до Податкового кодексу України), а також підзаконні нормативно-правові акти щодо здійснення ветеринарно-санітарного контролю та нагляду для таких оптових ринків та системи інформаційного забезпечення їх діяльності.

Розділ 2 «Правове регулювання окремих аспектів діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Правове забезпечення розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції» зазначається, що об'єкти інфраструктури оптового ринку сільськогосподарської продукції можна поділити на 2 групи – об'єкти нерухомі й рухомі. До нерухомих належать споруди, будівлі, складські приміщення, сховища, зали, під'їзні і внутрішні шляхи, до рухомих – системи, мережі, лінії, площадки, павільйони, обладнання, транспорт, засоби зв'язку.

Землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції у складі земель сільськогосподарського призначення належать до несільськогосподарських угідь. Для розміщення оптових ринків сільськогосподарської продукції окрім земель сільськогосподарського призначення можна було б використовувати землі промисловості. Проте в такому разі втрачається безпосередній зв'язок їх діяльності з аграрним виробництвом, розривається ланцюг «виробництво – переробка – реалізація» сільськогосподарської продукції. Адже на земельних ділянках під інфраструктурою цих ринків розміщуються об'єкти, пов'язані з веденням сільськогосподарського виробництва, переробкою і продажем виробленої сільгосппродукції. Більше того, пріоритет у створенні оптових ринків цієї продукції повинен надаватися саме сільськогосподарським товаровиробникам. Зважаючи на це, автор пропонує доповнити Земельний кодекс України новою ст. 37¹ «Землі

оптових ринків сільськогосподарської продукції» й наводить риси правового режиму земель під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції.

У підрозділі 2.2. «*Правове регулювання надання послуг оптовими ринками сільськогосподарської продукції*» зазначається, що на оптовому ринку сільськогосподарської продукції, в діяльності з надання послуг передусім бере участь сам оптовий ринок цієї продукції. Цей ринок належить до категорії «організатор оптового ринку», оскільки названі суб'єкти (оптові ринки) створюють умови для укладення договорів купівлі-продажу оптових партій сільськогосподарської продукції іншими суб'єктами. Інші особи, які здійснюють діяльність на розглядуваному оптовому ринку, йменуються як «оператори оптових ринків сільськогосподарської продукції».

Об'єктом, що реалізується на розглядуваних оптових ринках, звичайно ж, служить сільськогосподарська продукція. Визначення окремих партій сільгосппродукції устанавлюється Типовими правилами роботи оптового ринку сільськогосподарської продукції, проте в них бракує визначення партій продукції рослинництва, зокрема, зернових культур, овочів, фруктів тощо, які теж можуть реалізовуватися на оптових ринках сільськогосподарської продукції.

Усі закріплені у ст. 7 Закону послуги, що можуть надавати такі оптові ринки своїм операторам, пропонується поділяти на певні групи. Це послуги (а) основні, що безпосередньо сприяють оптовій торгівлі сільськогосподарською продукцією і (б) супутні, що допомагають здійснювати оптову торгівлю сільськогосподарською продукцією.

Договір на надання послуг оптовими ринками сільгосппродукції укладається між продавцем, покупцем останньої, іншими операторами й самим ринком. За таким договором, зокрема, оптовому ринку доручається реалізувати партію (партії) сільгосппродукції. У ньому фіксуються відповідні умови, визначені в розд. III «Порядок проведення торгів» Типових правил роботи оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Між продавцями й покупцями на оптовому ринку сільськогосподарської продукції має укладатися виключно договір оптової купівлі-продажу. Він є оптимальною правовою формою для розглядуваних відносин, оскільки остання опосередковує рух наявної сільськогосподарської продукції в розмірі, що дорівнює оптовій партії.

У підрозділі 2.3. «*Державна підтримка створення й діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції*» розглядаються серед інших й правові заходи державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції, до яких належить лише визначене у

ст. 10 Закону законодавче забезпечення діяльності оптових ринків сільгосппродукції, в тому числі як підприємств агропромислового комплексу, що продовжують процес виробництва останньої, обслуговують інших її виробників шляхом забезпечення обігу такої продукції. Воно гарантується закріпленням у Законі основних засад діяльності цих ринків, а також прийняттям низки нормативно-правових актів щодо різних аспектів їх функціонування.

Самостійну групу заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції становить надання заходів державної фінансової підтримки (зокрема, відшкодування вітчизняним товаровиробникам витрат на зберігання і складування сільгосппродукції в межах інфраструктури оптових ринків останньої упродовж періоду становлення такого ринку за рахунок коштів Державного бюджету, застосування механізмів фінансової допомоги й підтримки підприємств АПК, в тому числі підтримки кредитної, тощо). Проте підзаконні нормативно-правові акти не містять механізму надання такої підтримки й не надають оптовим ринкам сільськогосподарської продукції переваги в її отриманні.

До заходів державної підтримки оптових ринків сільгосппродукції належать також заходи інформаційної підтримки й заходи зі створення інфраструктури останніх (інфраструктурні). Автор пропонує до розглядуваних заходів відносити й заходи податкової підтримки, зважаючи на що у законодавстві слід передбачити як заходи державної підтримки такі податкові пільги для оптових ринків сільськогосподарської продукції: звільнення таких ринків від плати за землю, від сплати податку на прибуток підприємств і сплати ринкового збору.

Зроблено висновок, що переважна більшість заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції, закріплена у законодавстві України, є декларативною, бракує механізмів їх реалізації, вони не підкріплені відповідним державним фінансуванням.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведені теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявляється у з'ясуванні правових засад діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції за законодавством України, їх сутності, пріоритетів і змісту діяльності. Виконане дисертаційне дослідження дозволяє зробити нижченаведені висновки.

1. Оптові ринки сільськогосподарської продукції можуть створюватися в організаційно-правовій формі господарського товариства (акціонерного і з обмеженою відповідальністю), що є формою об'єднання капіталу й підприємницької діяльності, а також підприємства (приватного, державного чи комунального).

2. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції – юридична особа, створена в організаційно-правовій формі підприємства (приватного, державного або комунального) чи господарського товариства (як правило, акціонерного або з обмеженою відповідальністю), предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарської продукцією, і якій в установленому законодавством порядку надано статус такого оптового ринку. Пріоритет при створенні оптових ринків сільськогосподарської продукції має надаватися саме сільськогосподарським товаровиробникам, що може бути гарантовано відповідним законодавчим положенням про те, що більше половини засновників оптового ринку сільськогосподарської продукції мають бути сільськогосподарськими товаровиробниками.

3. Затверджена форма свідоцтва про надання юридичній особі статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції не є досконалою, зокрема, в ній не зазначено, в межах якої адміністративно-територіальної одиниці тій чи іншій юридичній особі надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції.

4. Для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції (за участі приватних інвесторів) слід застосовувати механізм державно-приватного партнерства на підставі відповідного договору про спільну діяльність.

5. Сучасний період розвитку законодавства про оптові ринки сільськогосподарської продукції (з 25 червня 2009 р. й до сьогодні) характеризується вноормуванням діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції на рівні закону, а також накопиченням підзаконних нормативно-правових актів, що створюють механізм реалізації його положень.

6. У складі аграрного права України існує інститут правового регулювання діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, основу якого становлять норми Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції».

7. Правовий режим земель під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції характеризується такими рисами: (а) ці земельні ділянки належать до земель сільськогосподарського

призначення; (б) вони можуть перебувати у державній, комунальній чи приватній власності, надаватися у постійне користування або в оренду; (в) при наданні у користування чи передачі у власність цих земельних ділянок має враховуватися рішення Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо визначення місця розміщення інфраструктури оптового ринку сільськогосподарської продукції; (г) ці землі не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах), а набуваються у спрощеному порядку; (д) вони можуть бути вилучені з постійного користування інших осіб; (е) при вилученні таких земель не проводиться відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва.

8. Операторів оптових ринків сільськогосподарської продукції можна класифікувати в такий спосіб: (а) основні учасники названих ринків (продавці, покупці та їх об'єднання, серед яких можна виділяти як сільськогосподарських товаровиробників, так і інших юридичних і фізичних осіб), і (б) допоміжні учасники (юридичні й фізичні особи, які виконують роботи та/або надають послуги (банківські, фінансові, юридичні, консультаційні, страхові, дорадчі, рекламні тощо), необхідні для функціонування таких оптових ринків).

9. На оптових ринках сільськогосподарської продукції укладаються: (а) договори на надання послуг оптовими ринками сільськогосподарської продукції й (б) договори між операторами оптових ринків сільськогосподарської продукції, серед яких виділяються договори оптової купівлі-продажу, що укладаються між продавцями й покупцями, та договори між продавцями (покупцями) сільськогосподарської продукції й допоміжними учасниками на виконання робіт та/або надання послуги, необхідних для функціонування оптових ринків.

10. Правову конструкцію «державна підтримка оптових ринків сільськогосподарської продукції» можна визначити як передбачену законодавством систему організаційних, правових, фінансових, інформаційних, інфраструктурних, податкових заходів, що вживаються державою в особі уповноважених органів (зокрема, Міністерства аграрної політики та продовольства України) з метою забезпечення функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції.

У додатку до дисертації подано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бова І. О. Про поняття та ознаки оптового ринку сільськогосподарської продукції / І. О. Бова // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України: Серія «Право» / голова редкол. Д. О. Мельничук. – К.: НУБіП України, 2012. – Вип. 173. – Ч. 2. – С. 89-95.

2. Бова І. О. Правове регулювання набуття статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції / І. О. Бова // Підпр-во, госп-во і право. – 2013. – № 5. – С. 56-59.

3. Прогляда І. О. Правові питання державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції / І. О. Прогляда // Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фак. вид. Нац. ун-ту «ЮАУ». – 2013. – № 1 (3). – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.jur-akademy.kharkov.ua/>

4. Прогляда І. О. Про правовий режим земельних ділянок оптових ринків сільськогосподарської продукції / І. О. Прогляда // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України: Серія «Право» / голова редкол. Д. О. Мельничук. – К.: НУБіП України, 2013. – Вип. 182. – Ч. 1. – С. 120-125.

5. Прогляда И. А. О субъектном составе на оптовом рынке сельскохозяйственной продукции в Украине / И. А. Прогляда // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов (г. Курск, Российская Федерация). – 2013. – № 10 (88). – С. 87-91.

6. Бова І. О. Про правові засади функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні / І. О. Бова // Напрями вдосконалення правового регулювання суспільних відносин: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 грудня 2011 р.). – [У 2-х т. – Т. 2.]. – К.: Центр прав. наук. досліджень, 2011. – С. 8-9.

7. Бова І. О. Окремі правові питання безпечності та якості сільськогосподарської продукції й харчових продуктів / І. О. Бова // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30 травня 2012 р.). – [У 2-х ч. – Ч. 2.]. – Запоріжжя: Запорізька міська громад. організація «Істина», 2012. – С. 17-18.

8. Прогляда І. О. Правові питання позбавлення статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції / І. О. Прогляда // Юридична осінь 2013 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 14 листопада 2013 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Нац. ун-т «ЮАУ»; Право, 2013. – С. 172-174.

АНОТАЦІЇ

Прогляда І.О. Правові засади діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2014.

Дисертацію присвячено дослідженню правових засад діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні, їх сутності, пріоритетів і змісту діяльності. Наведено поняття та ознаки оптових ринків сільськогосподарської продукції, досліджено порядок надання юридичній особі статусу названого ринку та позбавлення його, а також розвиток законодавства про оптові ринки сільськогосподарської продукції.

Окрема увага приділена характеристиці правового регулювання розміщення інфраструктури оптового ринку сільськогосподарської продукції, надання такими ринками різноманітних послуг, а також державної підтримки створення й діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Унаслідок проведеного дослідження внесено низку пропозицій з удосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: аграрний ринок, оптова торгівля, сільськогосподарська продукція, оптовий ринок сільськогосподарської продукції, інфраструктура оптового ринку сільськогосподарської продукції, державна підтримка оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Прогляда І.А. Правовые основы деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06. – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена исследованию правовых основ деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции в Украине.

Под оптовым рынком сельскохозяйственной продукции предложено понимать юридическое лицо, созданное в организационно-правовой форме предприятия (частного, государственного или коммунального) или хозяйственного общества (как правило, акционерного или с ограниченной ответственностью), предметом деятельности которого является предоставление услуг, обеспечивающих осуществление оптовой торговли сельскохозяйственной продукцией, и которой в установленном законодательстве порядке предоставлен статус такого оптового рынка.

Приоритет при создании оптовых рынков сельскохозяйственной продукции должен предоставляться именно сельскохозяйственным товаропроизводителям, что может быть гарантировано соответствующим законодательным положением о том, что более половины учредителей такого оптового рынка должны быть сельскохозяйственными товаропроизводителями.

В диссертации сделан вывод, что с учетом опыта зарубежных стран, оптовые рынки сельскохозяйственной продукции могут создаваться с использованием механизма государственно-частного партнерства на основании соответствующего договора о совместной деятельности.

В результате анализа действующих нормативно-правовых актов Украины автор утверждает, что в составе аграрного права Украины сформировался институт правового регулирования деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции, основу которого составляют нормы Закона Украины «Об оптовых рынках сельскохозяйственной продукции».

Объекты инфраструктуры оптовых рынков сельскохозяйственной продукции располагаются на земельном участке, принадлежащем к землям сельскохозяйственного назначения. В случае размещения таких рынков на землях иного целевого назначения, теряется непосредственная связь деятельности рассматриваемых рынков с аграрным производством, разрывается цепь «производство – переработка – реализация» сельскохозяйственной продукции.

На оптовых рынках сельскохозяйственной продукции заключаются: (а) договоры на предоставление услуг оптовыми рынками сельскохозяйственной продукции и (б) договоры между операторами оптовых рынков сельскохозяйственной продукции, среди которых

выделяются договоры оптовой купли-продажи, заключаемые между продавцами и покупателями, и договоры между продавцами (покупателями) сельскохозяйственной продукции и вспомогательными участниками на выполнение работ и/или оказание услуги, необходимых для функционирования оптовых рынков.

Автором предложено мероприятия государственной поддержки создания и деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции поделить на следующие группы в зависимости от их содержания: организационные, правовые, государственной финансовой поддержки, информационные, инфраструктурные, налоговой поддержки.

Результатом проведенного исследования являются предложения по усовершенствованию законодательства Украины, в частности Закона Украины «Об оптовых рынках сельскохозяйственной продукции».

Ключевые слова: аграрный рынок, оптовая торговля, сельскохозяйственная продукция, оптовый рынок сельскохозяйственной продукции, инфраструктура оптового рынка сельскохозяйственной продукции, государственная поддержка оптовых рынков сельскохозяйственной продукции.

Prohliada I.A. Legal bases of activity of wholesale markets of agricultural production in Ukraine. – Manuscript.

Ph. D. thesis (Ph.D. in Law) in 12.00.06 – land law; agrarian law; environmental law; natural resources law. – Yaroslav the Wise National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2014.

Dissertation is devoted research of legal bases of activity of wholesale markets of agricultural production in Ukraine, their essence, priorities and maintenance of activity. A concept and signs of wholesale markets of agricultural production is resulted, investigational order of grant the legal entity of status of the adopted market and privation of him, and also development of legislation about the wholesale markets of agricultural production.

Separate attention is spared description of the legal adjusting of placing of infrastructure of wholesale market of agricultural production, grant of various services, and also state support of creation and activity of wholesale markets of agricultural production, such markets.

As a result of the conducted research the row of suggestions is brought in from the improvement of current legislation of Ukraine.

Keywords: agrarian market, wholesale, agricultural production, wholesale market of agricultural production, infrastructure of wholesale market of agricultural production, state support of wholesale markets of agricultural production.

Відповідальний за випуск:

кандидат юридичних наук, доцент Туєва О. М.

Підписано до друку Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам № _____

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77